

Організація мовленнєвої діяльності

Анотація

Гончаренко А.М. Організація мовленнєвої діяльності

Розкриті відмінності між навчально-дисциплінарною та особистісно орієнтованою моделлю організації занять з дітьми. Аналізуються традиційні фронтальні заняття з позиції розвивальності, доцільності, активності кожного вихованця; визначається ступінь їхньої ефективності. Пропонується сучасна модель організації пізнавальної діяльності через гру та спілкування. Розроблені мінімізовані заняття та спосіб їх проведення.

Аннотация

Гончаренко А.Н. Организация речевой деятельности.

Раскрыты различия между учебно-дисциплинарной и личностно ориентированной моделям организации занятий с детьми. Анализируются традиционные фронтальные занятия с позиции развития, целесообразности, активности каждого воспитанника; определяется степень их эффективности. Предлагается современная модель организации познавательной деятельности через игру и общение. Разработаны мини-занятия и способ их проведения.

Annotation

Goncharenko A.N Organization of speech activity.

Disclosed differences between teaching and disciplinary and learner-oriented model of activities with children. Analyzed traditional front lessons from a position rozvyvalnosti, feasibility, activity of each pupil, the degree of their effectiveness. It is proposed to present a model of cognitive activity through play and communication. Developed minimized classes and the way they conduct.

Досить довго у системі дошкільного виховання домінували фронтально організовані заняття як єдино доцільна та продуктивна форма. Вона давала вихователеві можливість легко згуртувати малят, об'єднавши спільною метою, всім водночас подати інформацію, повідомити про способи діяльності; порівнюючи дітей, визначити тих, хто „встигає і не встигає”. Але при цьому ігнорувалися запити та наміри окремої особистості.

Не заперечуємо: зручність, фронтальність, одночасність, уніфікованість - усередненість – важливі чинники педагогічного впливу. Але окремі заняття, що базувалися на способах компактності, одночасності подачі знань тощо дуже

нагадують навчання за шкільною системою, реалізацію навчально-дисциплінарної моделі, яка й сьогодні ще займає свою нішу у системі дошкільної освіти. Надання колективному перед індивідуальним вважалось значним досягненням соціалістичної системи дошкільного виховання: кроком уперед у розвитку теорії і практики виховання.

Звернімося до мовленнєвого розвитку дітей, позаяк цей напрям важко обмежити рамками занять, однієї змістової лінії чи й сфери Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у СВІТІ”, бо він наскрізно проходить через всю життєдіяльність дошкільників. Мовлення є засобом і способом реалізації життєдіяльності в різних її формах і проявах. Чи буде ефективним 15-30 хвилинне фронтальне заняття для кожного окремого малюка і для всіх дітей разом? Досвід показує: організація і проведення традиційного заняття потребує тривалої і ретельної підготовки, насичення змісту такими прийомами, які зацікавлювали б мали, утримували їхню увагу, спрямовували мислительну та мовленнєву активність у русло, передбачене єдиним планом педагогічного впливу.

Однак часто трапляється, що протягом фіксованого в часі фронтального заняття окремі діти відволікаються, роззираються навкруги і знаходять для себе інші джерела інформації. цікавіші об'єкт для спостереження, активно спілкуються один з одним. Обмежуючись „свою” інформацією, що зовсім не стосується змісту заняття. А педагог змушена шукати та вигадувати найрізноманітніші прийоми, щоб утримати увагу вихованців на запланованому змісті.

Здебільшого педагог спонукає до активного мовлення дітей, які завжди проявляють готовність і бажання вступити у діалог, добре показали себе у переказуванні, розповіданні, бесіді. Ці вихованці краще запам'ятовують, розуміють, у них повніший лексичний запас, вони сміливіші, активно пропонують вислухати їх. Такі діти педагогічно зручні: майже завжди все знають, уміють правильно й грамотно відповісти, їх можна ставити за приклад „слабкішим”, вони „не підведуть” у присутності сторонніх. Рамки традиційного заняття працюють на них. А от ті, в кого й справді є проблеми, зі словесним формулюванням думки,

підбором точних і влучних висловлювань, чіткої звуковимови чи дикції не надто прагнуть активізуватися, що може спричинятися невпевненістю, сором'язливістю, уповільненістю загальної моторики і темпу мовлення. Та й педагогів не вистачає часу й терпіння приділити таким дітям належну. От і виходить, що для них фронтальне заняття – змарнований час. Розучити вірш, переказати казку, описати картину, розповісти про бачене така дитина зуміє краще, якщо не буде затиснута в часові та структурні рамки. Їй потрібні інші атмосфера, умови, природний для неї темп. Інакше традиційне заняття може бути не лише малоефективним, а й шкідливим для дитини.

Наведемо деякі з причин:

- через регламентованість часу групового заняття не можна врахувати настроїв, бажання, міру зайнятості, стан усіх вихованців;
- досить важко, а то й неможливо, врахувати індивідуальний мовленнєвий досвід кожного дошкільника;
- домінування однотипних вказівок, завдань, зауважень, вимог, заборон;
- порівняння дітей між собою за розвитком мовленнєвого розвитку, комунікативної культури, засвоєння лексичного матеріалу тощо, що неприпустимо у роботі з дітьми.

Подальше існування занять у формі навчально-дисциплінарної моделі суперечить концептуальним основам Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі". То ж чи варто сьогодні надавати традиційному заняття домінуючого значення? Як традиційна форма організації діяльності дошкільників воно має посісти належне йому місце, не претендуючи на першість, винятковість, обов'язковість. Домінувати має вільна, не регламентована дорослим діяльність, де лише режимні процеси мають відносну усталеність. Дошкільників варто навчити вільно самостійно обирати в мовленнєвому розвивальному середовищі вид, форму діяльності, матеріал, зміст, партнерів, тематику,

реалізуючи свій задум. Йдеться про особистісно орієнтовану модель, яка всупереч традиційній бере початок від дитини, а не від педагога.

Це ознака сьогодення і майбутнього дошкільної освіти, позиція, на якій стоїть Базовий компонент а відтак і Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі", програма розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”. Ця позиція потребує істотних змін у тактиці та стратегії педагогічного процесу.

Визнаючи дитину центром педагогічної діяльності, розширимо рамки заняття, подивимося на нього очима вихованця, віддамо перевагу спілкуванню та грі, яким він дорожить найбільше.

Будь-які контакти з дитиною мають супроводжуватися мовленням. Це може бути спільна з вихователем, однолітками справа чи самостійна діяльність. У програмах ми називаємо ці фрагменти грою, грою-забавою, вправами, грою-заняттям, заняттям, бо дитина була зайнята спілкуванням чи діяльністю, під час якої відбувалося і спілкування. Час не обов'язково регламентується і цілком залежить від бажання та активності дитини, від емоційно-вольової готовності та змістової заглибленості. Всі без винятку заняття – це різні види діяльності, де домінують гра і спілкування.

То ж яким бути завтра заняттю, а точніше – розвивально-виховній зайнятості дітей? Це пошук і теоретиків, і практиків. З погляду ефективності мовленнєвого розвитку найдоцільніше віддати перевагу **міні-заняттями**, що дозволить врахувати міру зацікавленості, інтересу дітей, дозування інформації чи завдань, розведення в часі того змістового наповнення, яке за умов традиційності мало означені часові рамки. Не вносячи поки-що суттєвих змін у планування, розкладаємо традиційне заняття на кілька частин (їх кількість може визначати вихователь самостійно в залежності від обсягу програмового матеріалу, зацікавленості дітей, наявності обладнання, посібників тощо). Тривалість кожного фрагменту має не повинна перевищувати меж виникнення і утримання інтересу дітей.

Міні-заняття не завжди потребують залучення до мовленнєвої чи іншої діяльності всієї групи вихованців, а здебільшого орієнтовані на невелику підгрупу дітей, які проявили інтерес, готовність до конкретного виду діяльності (індивідуально-груповий спосіб організації). Кількість таких занять, змістове їх наповнення зумовлюється віковими особливостями. Протягом дня можна проводити 5, 10, 20 чи й більше індивідуальних, групових і колективних міні-занять або, іншими словами, фрагментів розвивально-виховної зайнятості дітей, під час яких розкриватиметься запланована тема. Якщо ж навчального матеріалу, форм і видів роботи вдосталь і інтерес дітей не спадає цю тему може розглядатися протягом кількох днів, що не тільки допоможе різнобічно її розкрити, зануритися в проблему, а й обрати такі способи, час, визначити тривалість, які врахували б бажання, наміри, уподобання кожної дитини. Зауважимо: міні-заняття не підміняють та не перекривають інші види, форми педагогічного впливу, не збільшують тривалість організованого пізнавального процесу. Навпаки, вони вивільняють час для самостійного пізнання, дослідження, вибору часу й місця виконання завдання-пропозиції, надають дитині можливість самодозування інформації, самостійного вибору діяльності, партнерів. Зміст міні-занять проникає в усі сфери життєдіяльності, змістові лінії, відбивається у всіх видах активності особистості. Виокремлення розвитку мовлення як такого неможливе без діяльності, тому мовленнєва особистість – це насамперед діяльна особистість.

Доцільно також періодично доцільно вдаватися і до загальногрупового способу організації. Захоплення, здивування, концентрування протягом кількох хвилин уваги, думки більшості чи й всієї групи цілком можливе і достатнє для того, щоб запрограмувати мовленнєву активність, яка проявлятиметься протягом дня чи й кількох днів. Це запитання-завдання, що потребують індивідуальних зусиль кожного без винятку, проте час, тривалість, обсяг зусиль, які вкладає дитина у цю роботу, більшою мірою залежать від неї самої.

Завдання до кожного міні-заняття можна пропонувати різні: дібрати малі фольклорні форми, пригадати і створити низку слів із заданим звуком, виокремити і

назвати сезонні ознаки, дібрати слова-порівняння, ототожнити колірну гаму в малюнку та у природі тощо. При цьому не варто очікувати миттєвих відповідей від всіх одночасно не варто, як це практикується на традиційному занятті.

По-перше, не кожний малюк здатен оформити словесно свою думку відразу - хтось соромиться публічного мовлення, комусь бракує самостійності. По-друге, той, хто не може відразу відповісти, описати, пригадати, розповісти, повторюватиме почуте від інших, продукувати чужі думки.

Вважаємо за доцільне надати дитині можливість самостійно визначати час для виконання завдання та обговорення його разом з вихователем чи однолітками, вибудовуючи віддалені обов'язкові рамки: „А згадані лічилки до гри розповісте до того часу, коли ми будемо збиратися на прогулянку”, „Кольори неба, схожі на кольори на вашому малюнку, покажете до початку обіду...”, „Вірші про тварин розкажете тоді, коли завершите гру...”, „Пахів, яких бачили біля годівниці, назвете до повергнення додому. Або коли кому буде зручно...”.

Якщо хтось із вихованців протягом дня не підійшов до педагога чи ровесника з власними міркуваннями щодо запитання-завдання, то можливо воно його не зацікавило і дитячої провини в тому немає. Це педагог своїми виховними діями має прилаштуватися до інтересу дитини, до історії її розвитку, але аж ніяк не втручатися в його перебіг. Якщо ж завдання викликало утруднення – це привід для індивідуальної роботи, де вихователь, не принижуючи гідність дитини, у довірчій, доступній, дійово-запрошувальній формі покаже перспективу успішної самостійної чи спільної діяльності.

Проведення міні-занять може бути:

- спланованим, спонтанним (не запланованими зарані, без попередньої підготовки), ситуативним;
- фіксованим у часі або ж таким, тривалість якого визначається інтересом і бажанням дітей;
- індивідуальним, груповим, фронтальним;
- ініційованим дітьми чи педагогом;

- синтезованим за видами (розповідання казок, розігрування сюжетів фольклорних форм, описування емоційного змісту ситуації спілкування дійових осіб, характеру персонажів)
- варійованим у змінності видів діяльності: ігрової, пізнавальної, музичної, театральної, спілкування тощо).

Міні-заняття має відповідати таким вимогам:

- давати дітям емоційне задоволення, що досягається створенням комфортних умов життєдіяльності та розвивального мовленнєвого середовища з використанням жартів, гумору, прислів'їв, приказок. Настрій вихователя, його доброзичливість, щирість винятково дуже позитивно впливають на дітей;
- оцінювання, виходячи з основного критерію – зусиль, вкладених дитиною для досягнення результату;
- ретельно готуватися (чіткість завдань, добір цікавого та ефективного матеріалу);
- оптимальній інтенсивності навантаження. Варто добирати такі завдання, які були б і доступними, і потребували водночас певних інтелектуальних зусиль;
- виховного характеру. Процес індивідуального засвоєння рідної мови, її мелодійності, яскравості виховує інтерес, повагу і любов до рідних і близьких людей, до свого краю, до своєї культури;
- уникненню змагальності в мовленнєвій діяльності (на зразок: хто більше назве..., швидше пригадає..., виразніше розкаже, краще перекаже тощо). Порівнювати дитину можна тільки з нею самою, визначаючи динаміку її мовленнєвого розвитку;
- активізація мовленнєвих дій у різних варіантах (роздуми, слухання, порівнювання, зіставлення, переконування, доведення, аргументування, агітування). Так формується навичка суспільної мовленнєвої поведінки. Активність проявляється не лише в тому, що дитина відповідає на запитання, а і в тому, що вона *готова* проговорювати, відстоювати свою думку. Цьому сприяють

запитання різної складності, конструкції, змістового наповнення, що спонукають до відповіді-роздуму, відповіді-заперечення, відповіді-переконавання, відповіді-прохання, відповіді-відмови, відповіді-протесту, відповіді-пояснення тощо;

- не зловживати зауваженнями дисциплінарного порядку, позаяк виникнення необхідності в них - сигналом втрати чи зниження інтересу дітей.

Такий підхід потребує від педагога знання психології кожної дитини, розуміння меж її розвитку на даному етапі, комплексного охоплення всього змістового матеріалу Програми та вміння цінувати кожну хвилину, щоб наповнити її тим змістом, який працюватиме на розвиток мовленнєвої компетентності дошкільника. Отже, кожна особистість неповторна, має свій темп розвитку, тому й потребує індивідуального добору таких форм та способів педагогічного впливу, які були б просувальними, а не гальмівними.